

# REFORMA BISERICESCĂ DIN BUCOVINA ȘI URMĂRILE EI PENTRU ROMÂNII BUCOVINENI

Constantin Ungureanu

Răpirea părții de nord-vest a Moldovei de către Imperiul Habsburgic, în anul 1774, a constituit un moment de cotitură pentru dezvoltarea ulterioară a acestei zone. La momentul anexării, Bucovina, leagănul Țării Moldovei, cu vechile cetăți de scaun Siret și Suceava, cu renumitele mănăstiri voievodale Putna, Moldovița, Sucevița, Voroneț, Dragomirna, Humor, avea o populație majoritară românească. Austria nici n-a evocat drept motiv pentru anexare caracterul etnic al acestui teritoriu, care s-ar fi deosebit de restul Moldovei, ci a urmărit în special interese geostrategice, motivând acest rapt teritorial prin necesitatea de a obține o legătură mai bună între Transilvania și Galiția, de curând anexată.

Imediat după intrarea trupelor austriece, în ținut a fost instaurată o administrație militară provizorie, care a funcționat până în anul 1786. Noile autorități habsburgice au promis că vor păstra și vor respecta credința ortodoxă și particularitățile naționale ale noii provincii. Deja în perioada administrației militare au fost impuse câteva reforme importante - înființarea episcopiei Bucovinei, secularizarea averilor mănăstirești și organizarea învățământului public - care aveau să modifice treptat realitățile etno-demografice în Bucovina.

Biserica ortodoxă care avea o organizare străveche și se bucura de influență în ținut, se afla în posesia a 267 de proprietăți<sup>1</sup> sau peste jumătate din suprafața Bucovinei. Episcopul de Rădăuți exercita autoritatea sa asupra clerului bisericesc, iar clerul monahal din mănăstiri și schituri se subordona ierarhic Mitropolitului de la Iași.

Noua stăpânire a hotărât să rupă legăturile canonice ce existau din vechime între Episcopia de Rădăuți și mitropolia Moldovei de la Iași, mutând reședința episcopală la Cernăuți. Noua Episcopie a Bucovinei, cu dependența ei ierarhică de Mitropolia sârbească de la Karlowitz, a fost înființată la 12 februarie 1782. În urma înfăptuirii acestei reforme, între românii bucovineni și cei din Principatul Moldovei relațiile religioase au devenit, practic, inexistente. Odată cu desființarea vechii Episcopii de Rădăuți au fost secularizate și moșiile Episcopiei de lângă Coțmani, din partea de nord a Bucovinei. La 11 aprilie 1783, episcopul Dositei Herescu a cedat oficial guvernatorului militar Enzenberg șapte moșii ale Episcopiei din zona Coțmani<sup>2</sup>.

După înființarea noii Episcopii a Bucovinei au fost secularizate averile mănăstirești și au fost desființate șapte mănăstiri și toate cele 13 schituri. Au rămas numai trei mănăstiri (Putna, Sucevița și Dragomirna) cu câte un sobor limitat la 25 de călugări fiecare. Din averile mănăstirești, în anul 1783, a fost creat Fondul Bisericesc greco-oriental al Bucovinei (organizat definitiv în 1786) care avea menirea de a întreține biserica și școala. Fondul era constituit inițial din șase domenii: Coțmani (17 sate din zona dintre Prut și Nistru), Cuciurul Mare, Sf. Onufrie, Frătăuți, Ilișești și Sf. Ilie. Scopul principal al acestei reforme era redresarea economică și obținerea unor venituri mai mari. Deja în 1785 venitul celor șase domenii ale Fondului Bisericesc, care cuprindea mai mult de jumătate din suprafața Bucovinei, s-a mărit la 50 435 florini și 4 creițari față de numai 25 008 florini 9 creițari în anul precedent<sup>3</sup>.

Dar, efectul imediat al reformei religioase a fost strămutarea în Moldova a mai multor egumeni împreună cu un număr mare de enoriași. Astfel, din noiembrie 1785 până în aprilie

1786 au emigrat în Moldova 6 937 persoane, în timp ce din Moldova în Bucovina au sosit numai 111 persoane<sup>4</sup>. În perioada 1 noiembrie 1786 - 1 iulie 1787 numai de pe fostele moșii mănăstirești au emigrat 221 familii sau 1 024 persoane<sup>5</sup>. Generalul Enzenberg raporta, la 13 septembrie 1786, despre existența a 277 de case pustii, dintre care 127 în districtul Suceava și 118 în districtul Siret<sup>6</sup>, adică în centrul și sudul Bucovinei, zone locuite compact de români.

Aceste procese migraționiste au permis autorităților austriece demararea procesului de colonizare organizată a Bucovinei. În primii ani ai dominației habsburgice, pe teritoriul moșii mănăstirești s-au format două colonii maghiare și două colonii cu lipoveni. Statul însă nu a fost implicat în formarea acestor colonii și nici nu se cunoaște exact data întemeierii lor.

Situația s-a modificat radical după ce s-a constituit Fondul Bisericesc din Bucovina, aflat sub controlul statului. Autoritățile militare din Bucovina au stimulat așezarea foștilor supuși maghiari din Moldova în Bucovina și, în anii 1785-1786, cu sprijinul direct al administrației austriece, au fost întemeiate coloniile maghiare Hadikfalva, Ioseffalva, Andreasfalva. Concomitent, la Fântâna Albă s-a constituit o colonie cu lipoveni, ai căror reprezentanți au obținut unele privilegii, personal de la împăratul Joseph al II-lea<sup>7</sup>. Spre sfârșitul administrației militare, în munții din sud-vestul Bucovinei a fost întemeiată și prima colonie cu mineri germani. În urma acestor colonizări, până la sfârșitul anului 1786, numărul total al maghiarilor a ajuns la 2 350 persoane<sup>8</sup>, al germanilor - la circa 1 580 persoane<sup>9</sup>, al lipovenilor - la circa 400 persoane<sup>10</sup>. Trebuie remarcat faptul că, la momentul anexării Bucovinei, nici un recensământ nu a înregistrat populație alogenă de naționalitate maghiară, germană sau lipoveană. Recensământul austriac al lui Spleny, din 1775, a înregistrat 17 047 de familii (inclusiv 526 evrei, concentrați în principal la Cernăuți, Suceava și Vijnița; o comunitate din 58 familii armenesti la Suceava și 294 de țigani nomazi)<sup>11</sup>.

Situația românilor bucovineni s-a înrăutățit și mai mult după ce, în anul 1786, s-a dispus înglobarea Bucovinei în provincia Galiția ca un cerc administrativ. Această lichidare a autonomiei Bucovinei a constituit o încălcare flagrantă a promisiunilor autorităților habsburgice privind respectarea statu-quo-ului tradițional. Românii bucovineni nu au acceptat niciodată această unire forțată cu Galiția și mulți s-au refugiat peste hotar în Moldova. Funcționarul Aisner, responsabil de proprietățile statului, constata la 30 noiembrie 1787 că numai în satele administrate de Fondul Bisericesc existau 208 case goale<sup>12</sup>. Acest moment a fost folosit din plin pentru a înfăptui noi colonizări. Ca urmare, în anii 1787-1789, în nouă sate de pe domeniile Frătăuți, Ilișești și Sf. Onufrie ale Fondului s-au stabilit 74 de familii de țărani germani, în majoritate șvabi de religie evanghelică, originari din vestul Germaniei<sup>13</sup>. Inițial, acești germani nu au format colonii separate, ci s-au așezat în satele deja locuite de români. Mai târziu, majoritatea acestor colonii s-a constituit în așezări de sine stătătoare.

Concomitent a continuat colonizarea cu mineri germani a zonei montane din districtul Câmpulung Moldovenesc. În urma descoperirilor geologice din această zonă, au fost aduși lucrători germani calificați, majoritatea originari din comitatul Zips (azi în Slovacia) și din Transilvania, care vor prelucra la minele de fier, plumb, cupru, argint și mangan. Acești coloniști au întemeiat satele Iacobenii (1784-1786), Mariensee-Cârlibaba (1797), Eisenau (1807), Luisenthal (1808), Freudenthal (1809). Mulți coloniști germani s-au stabilit și în satele românești din această zonă, astfel că, în anul 1842, în zona montană din sud-vestul Bucovinei locuiau 2 487 de romano-catolici și 1 598 de evanghelici<sup>14</sup>, în marea majoritate de origine germană.

Până în 1774, ocolul Câmpulung Moldovenesc a avut un statut special în cadrul Principatului Moldova, țărani fiind liberi și având menirea de a apăra hotarele Moldovei. Autoritățile habsburgice au împărțit acest ținut montan în două domenii ale Fondului Cameral (Vatra Dornei și Câmpulung), ceea ce le-a permis să valorifice mai eficient bogățiile acestei zone, locuită inițial exclusiv de către români. Colonizările frecvente, în special în prima jum. a

sec. al XIX-lea, au modificat treptat structura etnică a zonei, astfel că, în anul 1910, în districtul Câmpulung locuiau cca 20% germani, în timp ce ponderea românilor s-a micșorat până la 55,7%<sup>15</sup>.

Pe domeniile Fondului Bisericesc au fost întemeiate și coloniile cu sticlari germani de la Huta Veche (1793), Huta Nouă, Karlsberg (1797) și Füssthenthal (1803). La Huta, concomitent cu specialiștii germani, s-a așezat și un nr. mare de coloniști slovaci. În toate satele acestea s-au format colonii germane, deși fabricile de sticlă au funcționat efectiv numai la Karlsberg (Gura-Putnei) și Füssthenthal (Voivodeasa).

Procesul de colonizare a Bucovinei a fost reluat cu o nouă amploare în anii 30 ai sec. al XIX-lea, când au fost întemeiate mai multe colonii cu țărani germani și slovaci în sudul Bucovinei. Coloniștii germani, originari din Boemia, au format satele Bori (1836), Lichtenberg (1836), Schwarzhthal (Negrileasa) - 1842, Poiana Micului (1842) și Clit (1843), iar în Solonețul Nou (1834), Pleșu (1835) și parțial în Poiana Micului (1842) s-au așezat slovaci. Toate coloniile acestea s-au constituit de-a lungul drumului militar între Gura Humorului și Marginea și aveau menirea de a asigura și de a îmbunătăți siguranța drumului.

Toate coloniile germane, slovace, maghiare, lipovene, întemeiate până la mijlocul sec. al XIX-lea, erau așezate numai pe domeniile Fondului Bisericesc și Fondului Cameral din centrul și sudul Bucovinei. Numai în a doua jumătate a sec. al XIX-lea s-au constituit câteva colonii germane pe moșii private. Astfel, pe moșia satului Bănila Moldovenească a luat ființă colonia Augustendorf (1850), pe teritoriul moșiei Berhomet pe Siret - coloniile Alexanderdorf (1860) și Katharinendorf (1869), iar pe teritoriul satului Sadova - coloniile Sadova Nouă (1885) și Nikolausdorf (1893).

Urmărind procesul de colonizare a Bucovinei, putem trage concluzia că reforma bisericească de la sfârșitul administrației militare s-a efectuat nu numai cu scopul de a îmbunătăți situația economică a Bucovinei, dar și cu scopul de a facilita colonizarea provinciei. După cum și era firesc, germanii au format numărul cel mai mare de coloniști, stabiliți în Bucovina. Prin înfăptuirea acestor colonizări, autoritățile habsburgice urmăreau realizarea nu numai a unor obiective economico-financiare ci și a intereselor politice privitoare la diminuarea ponderii populației românești și sporirea rolului minorităților etnice în totalul populației, pentru a putea asigura o integrare mai efectivă a Bucovinei în cadrul Imperiului Habsburgic. Întemeierea unui număr mare de colonii germane trebuia să asigure sporirea influenței etniei dominante nu numai în centrele urbane, ci și în zona rurală. Merită să fie remarcat faptul că toate coloniile cu populație alogenă din Bucovina s-au format în zona populată compact de români, în timp ce în zona compactă ucraineană existau numai câteva colonii mici germane, întemeiate în a doua jum. a sec. al XIX-lea pe moșiile private de la Berhomet pe Siret și Sadova. Totodată, în nord-vestul Bucovinei (în zona dintre Prut și Nistru și din valea râului Căeremuș) nu a existat nici o colonie cu populație alogenă!

Nu putem contesta faptul că reformele austriece au avut un caracter progresist și au asigurat o dezvoltare economică semnificativă a ținutului, dar politica imperială austriacă s-a răsfrânt negativ asupra vieții românești din Bucovina. Astfel, dacă la momentul anexării Bucovinei, românii constituiau majoritatea absolută a populației, în 1850, din totalul de 380 826 persoane, doar 184 718 sau 48,5% erau români, restul fiind reprezentanți ai altor naționalități, dintre care ruteni și huțani - 142 682 (37,5%), germani - 25 592 (6,7%), evrei - 11 856 (3,1%), maghiari - 5 586 (1,5%), polonezi - 4 008 (1,05%), lipoveni - 2 300, armeni - 2 240, slovaci - 1 844<sup>16</sup>. Procesul de înstrăinare a Bucovinei a continuat și după anul 1850, încât ponderea românilor s-a redus până la numai 34,4% în 1910<sup>17</sup>.

Am menționat, că inițial, din mijloacele Fondului Bisericesc se prevedea să fie întreținute bisericile și școlile. Dar funcționarii străini, care au preluat administrarea Fondului, au folosit bogățiile fostelor mănăstiri reieșind din interesele imperiului și ale populației alogene.

La data intrării trupelor habsburgice în nord-vestul Moldovei, aici funcționau 6 școli domnești la Putna, Siret, Suceava, Cernăuți, Rădăuți și Câmpulung Moldovenesc<sup>18</sup>, iar în târguri și pe lângă mănăstiri înțau școli cu caracter primar. Cea mai importantă instituție de învățământ era școala publică de grad superior, cu durata studiilor de 7 ani, de la Putna, care a fost desființată în 1778.

După înființarea Episcopiei Bucovinei și crearea Fondului Bisericesc, în 1786, a fost adoptat Regulamentul școlar pentru Bucovina, prin care se prevedea introducerea învățământului obligatoriu și crearea următoarelor tipuri de școli:

1. **școli triviale** cu durata studiilor de 3 ani (destinate în special copiilor de la sate);
2. **școli principale** sau de căpetenie cu durata studiilor de 2 și 4 ani (destinate mai ales fiilor înstăriți);
3. **școli normale**, care pregăteau cadre pentru administrație și învățători pentru școlile triviale;
4. **școala clericală**, transferată în 1789 la Cernăuți și declarată seminar teologic, iar din 1827 - Institut Teologic.

Noul sistem de învățământ a avut o scurtă perioadă de afirmare și în 1792 funcționau în Bucovina deja 32 de școli<sup>19</sup>. Dar, în 1793, în Bucovina a fost suspendată obligativitatea învățământului public și, în consecință, multe școli s-au închis, iar cele care au mai rămas, promovau limba și cultura germană. În 1816, toate școlile au fost puse sub controlul Consistoriului Catolic din Lemberg (Lvov), care apăra interesele imperiului și ale populației alogene din Bucovina, ignorând limba și cultura românească a băștinașilor. În aceste condiții, Biserica ortodoxă a fost singura organizație cu caracter oficial românesc, care a apărut drepturile românilor în fața autorităților habsburgice.

După anul 1850, în majoritatea satelor s-au deschis școli primare cu limba de predare română, germană, ucraineană, polonă. Fondul Bisericesc a fost principala sursă de finanțare a acestor școli, indiferent de limba de predare, susținând, așadar, direct înstrăinarea Bucovinei prin învățământ. Din averile Fondului s-au constituit și cazarmele și alte edificii de stat, se acoperea deficitul bugetar, ceea ce nu avea nimic comun cu menirea inițială a lui. În modul acesta Fondul Bisericesc, care a fost creat din averile vechilor mănăstiri voievodale, a devenit sursa cea mai bogată de realizare a intereselor Statului habsburgic în detrimentul românilor bucovineni.

## NOTE

1. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol I, Ed. Academiei Române, București, 1993, p. 288.
2. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 41.
3. D. Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Österreich (1774-1785)*, Czernowitz, 1895, pp. 212-214.
4. Ion Nistor, *Românii și rutenii în Bucovina. Studiu istoric și statistic*, București, 1915, p. 120.
5. Ecaterina Negruți, *Informații noi privind emigrările din Bucovina în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în "Suceava - Anuarul Muzeului județean", VIII, p. 259.
6. *Ibidem*.
7. R. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Österreich*, Innsbruck, 1902, p. 206.
8. J. Polek, *Zur Frage der Errichtung eines röm-kath. Bistums in der Bukowina*, în "Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums" (în continuare - JBLM), 16/1908, p. 30.
9. Constantin Ungureanu, *Colonizarea populației germane în Bucovina*, în "Codrul Cosminului", serie nouă, nr. 2(12), Suceava, 1996, p. 215.
10. J. Polek, *Die Lippowaner in der Bukowina*, I, Bd. Czernowitz, 1896, p. 19.
11. J. Polek, *Ortschaftsverzeichniss der Bukowina aus dem Jahre 1775*, în JBLM, 1/39.

12. R. Kaindl, *op. cit.*, pp. 502-508.
13. *Bukowina. Heimat von Gestern*, Karlsruhe, 1956, p. 88.
14. Arhiva de Stat a regiunii Cernăuți, fond 1, inv. 1, dosar 8025.
15. I. Torouțiu, *Poporația și clasele sociale din Bucovina*, București, 1916, p. 65-66.
16. Karl Czoernig, *Ethnographie der Österreichischen Monarchie*, Bd. I, Wien, 1857, pp. 74-80.
17. Vladimir Trebici, *Bucovina. Populația și procesele demografice (1775-1993)*, în "Buletinul centrului de studii Transilvania". Supliment, Cluj-Napoca, 1994, p. 14.
18. M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 275.
19. *Ibidem*, p. 282.

### Summary

After Bucovina's ravishment, some important reforms had been imposed by the imperial administration: the establishment of Bucovina's Bishopric (1786), the secularisation of the monasteries estates, the organisation of the public education.

In 1783 it was established the Clerical Fund of Bucovina having as purpose the maintenance of the church and of the school, and in 1786 it was adopted the School Rules which foreseen the introduction of the compulsory education of two, three or four year school. as well as the establishment of normal and clerical schools.

The emigration of several superior monk together with a great number of parishioners in Moldavia, gave to the austrian authority the possibility of beginning the process of organized colonization in Bucovina, with Hungarians, Lippovans, Germans, Jews, Armenians and Gypses.

Through these colonizations it was pursued the realisation of some financial-economic, politic and religious objectives. The increasing of ethnical minorities role ensured the rapid integration of Bucovina in the Empire.

Even though the austrian reforms had a progressive character ensuring the economic development of the province, its negative consequences had repercussions on diminishing the weight index of the romanian population.